

RACÓ DE LA MEMÒRIA

L'OLIGARQUIA DE
LA SÉNIA A L'EDAT
MODERNA

Joan Roig

Aquest article és una part del treball que hem presentat enguany al Prerredat d'Història Enric Bayerri, convocat per l'Associació de Veïns de Jesús (Tortosa) i que ha tingut la sort de rebre el primer premi. El treball tracta sobre els nobles de la comarca del Montsià durant l'època moderna. A la Sénia no hi havia nobles fills de la vila, però sí que n'hem trobat de relacionats amb el poble. L'article parla de les connexions que aquests tenien amb el Comú de les seues propietats. També aportem algunes notícies interessants sobre l'oligarquia local.

La repoblació del sector occidental de la comanda d'Ulldecona, que esdevingué l'actual vila de la Sénia, s'inicià amb una carta de franquesa atorgada pel Castellà d'Amposta l'any 1232. Però en aquest cas la carta tenia un caràcter de subinfeudament en la persona d'un cavaller tortosí que havia d'executar la repoblació. I així ho féu, encara que no sense problemes a causa dels drets dominicals que aleshores els hospitalers d'Ulldecona compartien amb els Montcada. Les qüestions sobre els límits territorials i les jurisdiccions i especialment allò que afectava els drets sobre l'aigua esdevingueren problemes crònics a la Sénia a partir del segle XIV. Les causes eren motivades sobretot per la importància hidràulica del riu Sénia, ja que hi van tenir molta importància els molins drapers i fariners i l'explotació forestal per a la construcció de vaixells. Les discussions no cessaren, fins al punt que a mitjan segle XV la Sénia esdevingué comanda autònoma. Fou incorporada després a la comanda de Mirambell i retornà a Ulldecona amb motiu de la guerra de Joan II. Va ser al final d'aquesta guerra quan aconseguí la separació definitiva d'Ulldecona (Fuguet i Sans, Joan, 1998: p. 77).

La Sénia durant l'Edat Moderna no compta amb cap noble autòcton. L'únic que podem aportar en aquest sentit és que hem trobat documentació de nobles d'altres llocs que tenien alguna pertinença al terme. És el cas del molí de Na Montserrat,¹ que pertanyia als nobles Montserrat, de Canet lo Roig. Aquest molí estava sota el domini directe del comanador i el Comú de la Sénia l'havia adquirit per compra a Andreu de Montserrat el 9 de juny de 1464.² Aquests nobles, també hi tenien un freginal prop les eres de la vila, tal i com ho descriu Josepa Forner en el seu testament de 1725.³

En el segle XVIII, la Marquesa de Belchida (sic), -creiem que volien dir Bèlgida, que és un marquesat que sí que existeix-, que residia a València, posseïa un molí fariner al terme de la Sénia a la partida Escarp (sic). L'esmentat molí havia pertanyut també als Montserrat, de Canet lo Roig.⁴ Tot fa pensar que és el mateix molí, actualment adossat al complex conegut com Molí la Vella.

1 AHT., 2362, f. 52v. de l'any 1737.

2 Ibid., 2891, f. 24, de l'any 1782.

3 Ibid., 2218, s/f.

4 Ibid., 2891, f. 33v. de l'any 1782.

ELS DRETS I LES POSSESSIONS DELS COMANADORS

La Sénia, igual que Alcanar, estava sota la jurisdicció del comanador de Mirambell, la Cuba, la Sénia i Alcanar. Pel que es desprèn del capbreu efectuat el 16 d'abril de 1782 per Joaquim Langa, advocat, procurador del comanador Mariano Cascajares, cavaller profès de Sant Joan de Jerusalem, comanador de Mirambell, la Cuba, Alcanar i la Sénia, les possessions de domini directe del comanador eren minses. Rebia el delme dels grans, fruits i ramats del terme que fins aleshores s'havia acostumat a pagar.

Segons posa al document el terme era el següent:

"A oriente con la cueva comit (sic) que va línea recta assia la torre de la Galera, a medio dia con el rio lamado de la Sénia, a occidente con el camino del Monasterio de Benifassá assia donde discurren las aguas en tiempo de pluja y de aquí lo parte con el termino dels Carrascals y parte en la torre de la Galera, y pertenece a los otorgantes por los referidos nombres por título de concesión hecho por Guillermo Moragues segun escritura recibida i testificada por Bernardo de Liñerola Pbro. del Altar de San Bartolomé a veinte de las calenda del mes de Febrero año del Nacimiento des Señor de mil ducientos treinta y cinco, y al mismo Guillermo Moragues le pertenecia la dha. concesion hecha al mismo por Pedro de Moncada de orden i comision por el Gran Maestro de la Sagrada Religion de San Juan de Jerusalem Fr. Hugo de Fullalquer, segun consta del consejo celebrado por los demas comendadores segun consta por instrumento publico recibido, y testificado por el sobredicho Bernardo de Liñerola a los idos del mes de Diciembre del año del Nacimiento del Señor de mil ducientos treinta y tres, y a la misma dicha Orden del Sr. San Juan pertenecia y espectava por titulo de Donacion hecha a dha Religion por el Serenisimo D. Alfonso Rey Primero de Aragon y Conde de Barcelona de Castro y Villa de Uldecona con todos los dhos. Y pertenencias suyas, hecho y testificado dicho instrumento en la Villa de Barbastre en el mes de Agosto era Millessima ducentessima decimo sextecima".

Els regidors reconeixen haver de pagar cinc sous de monega Barcelonesa per les hortalisses que es fan a la vila.

Respecte a la carnisseria han de pagar mitja lliura de carn per cadascuna de les bèsties salvatges, que són cabirols, cérvols i porcs senglars que es porten a la carnisseria, encara que cada veí de la vila té dret a matar-ne un a l'any, a la carnisseria, sense pagar. Aquesta carnisseria estava al carrer Major de la vila. Es pagava un diner per cada bèstia petita, cinc sous per cada bèstia bovina i per cada porc o truja domèstica, tres sous.

També reconeixen posseir en emfiteusi el molí fariner, amb dues moles, anomenat del Poador, pel qual paguen la cinquena part d'allò que es mol, i que hi són obligats a moldre tots els veïns de la vila. Aquest molí els va ser atorgat per emfiteusi el 9 de maig de 1533, signat a Saragossa pel Sr. Joan Aragó, Castellà d'Amposta.

Posseïen el molí de Malany amb una mola, a canvi d'un got d'aigua, així com el terç i el desè de les moltures. Els pertany per emfiteusi concedit pel comanador que fou de la vila Fr. Francesc Lores amb escriptura feta davant del notari local Bernat Roca a 9 de novembre de 1551. En el mateix lloc també hi tenien una farga.

Un altre molí que tenien en emfiteusi era el que havien comprat a Andreu

les possessions de domini directe del comanador eren minses. Rebia el delme dels grans, fruits i ramats del terme

de Montserrat, natural de Canet, en data 9 de juny de 1584, amb escriptura feta davant del notari Macià Pereguer, també de Canet. N'hem fet referència més amunt.

Al carrer Major de la vila hi tenien el forn de pa, que posseïen per emfiteu donat per Gaspar Jofre, comanador, en data d'1 d'abril de 1719, davant d notari local Miquel Palau.

Al carrer de la Palla tenien l'anomenat Forn Vell, que posseïen per carta precari que els va fer Jaume Garcia, llaurador, procurador del comanador Maurici Mercader el 8 de gener de 1644, amb escriptura redactada pel notari local Pau Roca. Per aquesta carta pagaven nou mesos, els altres tres mesos restants per una altra carta atorgada per Mn. Antoni Garcia, procurador del comanador Tomàs Sarsuela, segons constava en l'últim capbreu rebut per Mn. Baltasar Pereguer, notari, el dia 4 de juliol de 1684.⁵

Hem trobat la presa de possessió del comanador Jaume Borràs i Fluvià, natural de Morella, feta el 25 d'octubre de 1790. L'acte el descriu exhaustivament el notari Salvador Vidal. Nosaltres en farem un resum.

Es presentaren davant les autoritats locals, Jaume Borràs, cavaller de l'Ordre de Sant Joan i Fr. Miquel Ripol, prior de l'església parroquial d'Ampostes amb les butlles que el qualificava com a comanador i sotsexecutor respectivament, al carrer Major de la vila. Les autoritats eclesiàstiques presents foren Mn. Paulí Balaguer i Mn. Francesc Fonollosa; les civils van ser Josep Fonollosa, batlle ordinari, Clement Vidal, Antoni Vidal, Josep Sió i Joaquim Ferrer, regidors, i Joaquim Jaques, síndic personer del comú de la vila de la Sénia. Tots es van dirigir en comitiva al portal anomenat de l'Eres, i allí el sotsexecutor va agafar de la mà el comanador i el va fer entrar dintre la vila en senyal de possessió. A continuació, de la plaça Major estant estirant-se l'espasa digué que prenia possessió de la jurisdicció civil i criminal de la vila. A la mateixa plaça va agafar una pedra, la tirà en l'aire i arrancà una herba, també en senyal de possessió. Sense entretenir-se es van dirigir a la casa de la Comanda que estava al carrer Major. Guiat pel sotsexecutor entrà i va tancar i obrir la porta de la casa, i en veure que hi havia una parella mestra en mal estat va protestar i va demanar que s'arrangés al més aviat possible. Després es van dirigir a la parròquia i es va assegurar on tenien costum els comanadors. També es van dirigir a la Casa de la Cort (Casa de la Vila) on s'administrava justícia i en va prendre possessió; va revocar tots els càrrecs i els va tornar a nomenar. Allí en presència de totes les autoritats va signar respectar tots els privilegis, llibertats i costums de la vila. Finalment es dirigiren a l'heretat anomenada el Vilar d'en Compte i a l'hort de l'horta nova, propis de la comanda, i en van prendre possessió. Acte seguit van nomenar com a procuradors jurisdiccionals a Ramon i Jaume Bel, pare i fill llauradors.⁶

A la Sénia no hi havia nobles fills de la vila, però si que n'hem trobat de relacionats amb el poble

---

⁵ Ibid., f. 19.

⁶ Ibid., 2892, f. 65, de l'any 1790.

LA BARONIA DE LA VALLCANERA

Prop de la Sénia hi havia la baronia de la Vallcanera, sota el domini directe del rei, que al segle XVIII estava dintre del terme de Tortosa. Tots els propietaris de finques d'aquest indret les tenien en emfiteusí i pagaven un cens anual d'una lliura i mitja de pebre negre, pagadora entre tots els terratinents amb firma, fadiga i lluisme al desè.⁷ Hi tenien heretats diverses famílies senienques. Entre elles: els Vidal, els Peralada, els Garcia, els Galià, els Aliau, etc., que en aquella època formaven part de l'oligarquia d'aquesta vila.

L'OLIGARQUIA SENIENCA

Les famílies que formaven part de l'oligarquia senienca a principis del segle XVIII les trobem en el llistat dels membres del consell municipal de 1705.⁸

A 3 de març de 1733 els Srs. Sebastià Solà, Joan Galià, Pasqual Vidal i Antoni Ferrer, regidors actuals, expliquen que van observar el llibre del consell on s'escriu com es va fer l'elecció dels jurats de la vila el 4 de gener de 1705.

Els magnífics Miquel Solà i Antoni-Joan Castell, jurats, manaren ajuntar el consell i assentaren los consellers següents:

Primo los srs Jurats..... = ... Roc Fonollosa, sindic.

Geroni Galià, jutge major..... = ... Batiste Subirats.

Josep Vidal, jutge menor..... = ... Joan BerthomeuMar.

Thomàs Cañaqueral, mostassaf... = ... Miquel Callaris.

Joan Garcia, clavari..... = ... Llorenç Solà.

Joseph Homedes..... = ... Pere Forner.

Miquel Navarro..... = ... Miquel Valls.

Miquel Vidal..... = ... Joan Ferrer.

Chrisanto Vidal..... = ... Miquel-Joan Garcia.

Balthasar Vidal..... = ... Joseph Belloch.

Berthomeu Garcia..... = ... Joan Messeguer.

Miquel Amargós..... = ... Joan Berthomeu, menor

Antoni-Joan Cabanes..... = ... _____

Passaren a elegir per a 1705:

han de pagar mitja lliura de carn per cadascuna de les bèsties salvatges, que són cabirols, cérvols i porcs senglars que es porten a la carnisseria, encara que cada veí de la vila té dret a matar-ne un a l'any, a la carnisseria, sense pagar

Miquel Solà dona per elets de Jurats Majors a Joseph Vidal, major i a Llorenç Solà, i los tingueren per bons.

Antoni-Joan Castell de jurats menors a Miquel Amargós i a Joan Ferrer, i los tingueren per bons.

Geroni Galià dona elets de jutges majors a Miquel Navarro i Joseph Homedes, i los tingueren per bons.

Joseph Vidal dona per elets de jutges menors a Joan Messeguer i a

7 Ibid., 2890, f. 35, de l'any 1776.

8 Ibid., 2295. s/f.

Joan Muños, i los abonaren.

*Thomàs Cañagueral dóna elet de mostassaf a Joan Berthomeu m.
I a Roch Fonollosa, i los tingueren per bons.*

*Joan Vidal dóna elets de aiguaders a Miquel Vidal, no el tingueren
per bo, anomenà de altres i anomenà a Ramon Homedes i a Miquel
Joan Garcia del Raval.*

Les famílies Garcia i Vidal són les que formaven l'oligarquia local, entre les quals van haver-hi els notaris per excel·lència de la vila, els Vidal. Aquestes dos famílies practicaren una política de casaments entre els seus membres de tal manera que sempre trobem el tàndem Garcia Vidal, Vidal Garcia.

Hem comprovat que és durant el segle XVIII, quan aquestes dos famílies agafen més embranzida. En canvi, van declinant els Adrover, Amargó, Callarís, Galià, Peralada i d'altres. Se salven una mica els Bertomeu, Cañagueral,⁹ Omedes,¹⁰ Escobedo, Martí, Mitjavila, Selma i pocs més.

Tot i no haver-hi trobat nobles autòctons, volem tractar encara que sigui mínimament una família de notaris que al segle XVIII eren molt destacats a la Sénia i a qui suposem els seus compatriotes els devien veure com a burgesos o ciutadans.

ELS VIDAL

El primer notari que trobem d'aquesta família de la Sénia és Crisant Vidal fill d'Andreu i Margarida Garcia.

Crisant Vidal i Garcia

Com ja hem dit era notari, estava casat amb Úrsula Garcia, filla de Francesc i Càndia Segura.

D'aquest matrimoni coneixem vuit fills: Maria, Jaume, Crisant, Benet, Margarida, Andreu, Baptista i Joan.

Crisant va redactar el testament el 6 de febrer de 1747 davant del seu pare Crisant,¹¹ també notari, i va morir entre aquesta data i l'11 de març del mateix any en què es va publicar el testament.

La seva muller Úrsula va fer testament el 3 de gener de 1757 davant del notari Josep Roca i Roig, d'Ulldecona. Va anomenar hereu al seu fill Crisant.¹²

Els fills de Crisant Vidal i Garcia, major

En aquest apartat anirem enumerant amb qui hem trobat casats els fills de Crisant, ja que, com que tota la informació que tenim està basada en els protocols notariais que hi ha a Tarragona, no hem aprofundit més. També ens adonarem que tots els membres porten els mateixos cognoms que el pare, i encara més, l'hereu porta també el nom, és per això que els hem anomenat major i menor per a distingir-los.

9 A cops el trobem com a Cañaverall, i també Cañagueral.

10 Els Omedes de la Sénia el notari sempre els escriu sense H.

11 Ibid., 2364, f. 18.

12 Ibid., 2616, f. 46.

---

*Tots es van dirigir en comitiva
al portal anomenat de les
Eres, i allí el sotsexecutor va
agafar de la mà el comanador
i el va fer entrar dintre la vila
en senyal de possessió*

Les famílies Garcia i Vidal són les que formaven l'oligarquia local, entre les quals van haver-hi els notaris per excel·lència de la vila, els Vidal. Aquestes dos famílies practicaren una política de casaments entre els seus membres de tal manera que sempre trobem el tàndem Garcia Vidal, Vidal Garcia

---

Maria Vidal i Garcia

L'hem trobat casada amb Josep Homedes.

Jaume Vidal i Garcia

Es va casar dos vegades: la primera al 1744 amb Josepa Ferrer i Vidal, i la segona

al 1758 amb Teresa Aliau i Galià.¹³ Va ser un important ramader.

Crisant Vidal i Garcia, menor

A aquest li hem posat menor per no confondre'l amb son pare, ja que es deia igual. També era notari reial. Va ser l'hereu dels seus pares, i es va casar amb Teresa Solà.

D'aquest matrimoni li coneixem un fill: Salvador.

Va atorgar testament el 22 de maig de 1770 davant del rector de la Sènia.¹⁴

Beneta Vidal i Garcia

Estava casada, segons el testament de son pare, amb Miquel Vidal.

Margarida Vidal i Garcia

L'hem trobat maridada, segons el testament de sa mare, amb Pasqual Bort, tintorer, de Traiguera.

Andreu Vidal i Garcia

Només l'hem trobat al testament de sa mare.

Baptista Vidal i Garcia

Igual que son germà només l'hem trobat al testament de sa mare.

Joan Vidal i Garcia

Va fer testament el 29 de setembre de 1758, i és per això que coneixem la seua muller, Maria, que es deia com ell, Vidal.¹⁵

El fill de Crisant Vidal i Garcia

Salvador Vidal i Solà

També era notari i es va casar dos vegades: la primera amb Joaquina Pérez i la segona amb Maria-Teresa Rebull i Alcoverro, de la vila d'Horta de Sant Joan, amb qui havia establert capítols matrimonials el 5 de novembre de 1758, davant Miquel Miralles, notari de Gandesa.

Maria-Teresa Rebull va atorgar testament davant Ramon Roca i Albesa, notari d'Ulldecona, el 30 de març de 1800, i va morir entre aquesta data i el 23 de desembre del mateix any.¹⁶ Va fer moltes deixes al seu fillastre Crisant.

A Salvador només li coneixem un fill fruit del seu primer matrimoni: Crisant Vidal i Pérez.

El fill de Salvador Vidal i Solà

¹³ Ibid., 2617, f. 166.

¹⁴ Ibid., 7066.

¹⁵ Ibid., 2366, f. 63. de l'any 1758.

¹⁶ Ibid., 2961, f. 239.

Tomasa Vidal i Bel va establir capítols matrimonials el 27 de novembre de 1808 amb Joaquim Vidal i Selma, fill de Baltasar Vidal i d'Agustina Selma, nét de l'apotecari Joaquim Selma i Querol. La núvia aportà al matrimoni 400 lliures de part de son pare i 100 lliures de part de sa mare. Una finca a la vila d'Horta de Sant Joan que havia heretat de Maria-Teresa Rebull, i terra a la baronia de la Vallcanera.

Crisant Vidal i Pérez

Era un hisendat llaurador que va establir capítols matrimonials el 30 de març de 1800 amb Bàrbara Bel, filla de Ramon Bel i Salvadora Montferrer.¹⁷ Pensem que van aprofitar el viatge que van fer junt amb sa madrastra Ulidecona, per establir els capítols matrimonials seus i el testament de Maria-Teresa, ja que coincideix la data i el notari que es van redactar ambdós documents.

D'aquest matrimoni, de moment coneixem cinc fills: Tomasa, Ramon, Joaquim, Salvadora i Josepa.

Els fills de Crisant Vidal i Pérez

Tomasa Vidal i Bel

Va establir capítols matrimonials el 27 de novembre de 1808 amb Joaquim Vidal i Selma, fill de Baltasar Vidal i d'Agustina Selma, nét de l'apotecari Joaquim Selma i Querol.

La núvia aportà al matrimoni 400 lliures de part de son pare i 100 lliures de part de sa mare. Una finca a la vila d'Horta de Sant Joan que havia heretat de Maria-Teresa Rebull, i terra a la baronia de la Vallcanera.

El nuvi va correspondre amb un creix de 100 lliures.¹⁸

Ramon Vidal i Bel

Era notari, devia aprendre a casa amb el seu avi, ja que en molts documents el trobem treballant-hi d'escrivent o passant. Es va casar amb Manuela Dellà i Forès, filla dels traiguerins Josep Dellà i Maria-Francesca Forès, després de convenir capítols matrimonials el dia 27 de juliol de 1813.¹⁹

Va atorgar testament davant del notari d'Uldecona, Josep O'Callaghan, el dia 8 de juny de 1850, i va fer hereu universal a son germà Joaquim.²⁰

Joaquim Vidal i Bel

Coneixem la seua existència perquè és l'hereu universal de son germà Ramon.

Salvadora Vidal i Bel

També apareix com a legatària al testament de son germà Ramon.

Josepa Vidal i Bel

La concixem per la referència que en fa en el seu testament son germà Ramon.

Ramon Vidal i Bel era notari, devia aprendre a casa amb el seu avi, ja que en molts documents el trobem treballant-hi d'escrivent o passant.

---

17 Ibid., f. 77.

18 Ibid., 2900, f. 91

19 Ibid., 2902, f. 103

20 ACTE. Reg. 2026, f. 266.